

Vybrané modely demokracie v optike konsenzu, autority a spravodlivosti¹

Lenka Korpášová

Kľúčové slová:

demokracia, spoločnosť, konsenzus, forma vlády, všeobecné dobro, spravodlivosť

Kontaktné údaje:

Mgr. Lenka Korpášová,
Filozofická Fakulta, UPJŠ KE,
Katedra politológie
korpas2@gmail.com

Abstrakt:

Hlavnou ideou demokracie je vytvorenie, čo najspravodlivejšieho zriadenia pre členov spoločnosti. Štúdia prezentuje vybrané modely demokracie, ktoré sa prirodzene kreovali počas vývoja spoločnosti. Predpokladom tvorby rôznych koncepcií a modelov demokracie je teda aj rôzne chápanie spravodlivosti, rovnosti a slobody, determinované procesom vývoja ľudských spoločností. Cieľom štúdie je review základných prístupov k chápaniu, definovaniu a štúdiu demokracie a zároveň hľadanie prepojenia rôznych foriem demokracií pri ich odlišnom uplatňovaní. Štúdia poskytuje výklad a sumarizáciu východiskových koncepcií demokracie cez explanačnú kľúčových pojmov- definíčne relevantných- konsenzus, dobro, autorita, vláda, v porovnaní vybraných modelov, prípravu podkladových koncepcií demokracie ako základ pre štúdium jedného z princípov demokracie- spravodlivosti.

Úvod

Demokratické politické zriadenie predstavuje pre súčasný „západný svet“ realitu. Nejasnosť samotného významu demokracie ako takej, ktorá je v konkrétnej podobe viditeľná v nerovnakých postupoch vládnutia a neidentickom inštitucionálnom zázemí týchto štátov, je podstatou tejto štúdie. Miera (de)centralizácie riadenia a rozhodovania, uprednostňovanie konsenzu, alebo direktívneho nastolenia pri otázkach spoločného dobra, spôsob chápania

¹ Táto štúdia bola vypracovaná v rámci riešenia projektu VEGA 1/0675/12: Spravodlivosť distribúcií v podmienkach modernej demokracie – filozofické, politologické a sociologické aspekty

autority, sú faktory, ktoré prispievajú ku konkrétnej podobe vládnutia. Podstata demokracie spočíva v rozhodnutiach ľudí, občanov štátov o sebe samých. Predpokladom demokraticky usporiadaného celku na teoretickej úrovni, je vylúčenie hierarchickej nadradenosti a podradenosti konštituovanej veľkosťou majetku, alebo pôvodom človeka. Štúdia prezentuje vybrané modely demokracie, ktoré sú aj z dôvodu časovo- priestorového a civilizačného vývoja modifikáciou predstáv o demokracii z čias Antiky.

Diferencie, vznikajúce pri uplatňovaní demokracie ukazujú, že demokracia má viacero podôb a práve tento fakt vzbudzuje prirodzený záujem o danú problematiku. Charakter demokracie je vytváraný aj na základe prostredia, v ktorom vzniká a vyvíja sa. Existencia demokracie od jej počiatkov, determinovaná vedomím celospoločenského dobra u väčšiny občanov, predpokladá ako vhodné prostredie svojho pôsobenia homogénnu spoločnosť, v rámci ktorej medzi vlastnými občanmi nedochádza k antagonistickým predstavám o jej fungovaní. Demokratické zriadenia, napriek tejto predstave, nachádzame aj v kultúrnej, nábožensky a etnicky heterogénnych spoločnostiach.

Demokracia sa javí ako politický systém vhodný, a s istými modifikáciami aplikovateľný, v každom štáte, v každom spoločenstve. Vyžaduje súhlas a oprávnenie zo strany občanov na vládnutie.

Príčiny vzniku viacerých modelov a koncepcií demokracie sú spojené s odlišným chápaním spoločnosti, s odlišnými názormi na dosahovanie konsenzu, na postavenie autority, na určenie celospoločenského cieľa, práve preto je koncepčný rámec štúdie zameraný na dané kategórie. V nasledujúcej časti je vysvetlená logika vzniku demokracie v porovnaní súťaživého a kooperatívneho modelu. V poslednej časti štúdia prezentuje liberálne a rovnostárske smerovanie demokracie, ktoré sú istým predchodcom dnešných demokracií.

1. Základné pojmy a koncepcie

Jednotlivec za každých okolností podlieha súboru pravidiel a postupov, ktoré sú výsledkom vládnutia autority. Samotní členovia spoločenstva trvajú na tom, aby spoložitie malo svoj systém, na základe čoho sa podriaďujú vyšším a abstraktným entitám. Z ohľadom na rôznorodosť členov spoločenstva vyplýva, že názory ohľadom otázok správnosti, spravodlivosti, najlepšieho usporiadania spoločnosti sa menili a vždy sa aj budú meniť. Dôkazom toho sú rôzne koncepcie, modely, formy ľudského spoložitia. Konsenzus sa v pluralite názorov hľadá ťažko. Najpodstatnejšiu zhodu všetkých zainteresovaných členov spoločnosti vidíme v potrebe usporiadania systému a existencie pravidiel. Prostredie bez týchto pravidiel popisovali autori spoločenskej zmluvy (Lock, Rousseau, Hobbes), ako stav anarchie, ktorý je pre existenciu jedinca nebezpečný.

Predpokladom úvah o kreovaní vlády a politického zriadenia je existencia spoločnosti. Demokratický spoločenský a politický systém funguje predovšetkým na princípoch koope-

rácie. Východiská pre skúmanie tejto problematiky je možné nájsť v rôznych vedných disciplínach ako psychológia, politológia, alebo sociológia. Aby podstata modelov neunikala, je nutné ozrejmiť si význam niektorých základných pojmov vystihujúcich obsah problematiky.

Ako uvádza Keller (2005), autori funkcionalistickej teórie (Parsons, Merton) považujú spoločnosť za celok, ktorý pozostáva z prvkov, ktoré sú na sebe vzájomne závislé. Jednotlivci sa združujú a definujú najúčinnejšie prostriedky, aby dosiahli konkrétne ciele. Základom sociálneho poriadku je podľa tejto teórie nepísaná zmluva, v ktorej sa jednotlivci zaväzujú, že budú dodržiavať pravidlá, aby mohli spolunažívať. Spolunažívanie im, samozrejme, prináša určité výhody. Sociálny poriadok predpokladá minimálny konsenzus ohľadom základných hodnôt. Konfliktualistická teória spoločnosti (Cosser, Mills) však predpokladá, že v spoločnosti sa vyskytuje neodstrániteľná protikladnosť záujmov. Aby spoločnosť udržala svoju súdržnosť je potrebné hľadanie konsenzu aj v rámci niekedy antagonistických protikladov. Táto teória ďalej predpokladá, že ľudia nekooperujú z lásky k blížnemu, ale preto, že spojenectvo s inými posilňuje ich vyhliadky na osobný prospech.

Vychádzajúc z týchto teórií akékoľvek spolužitie jednotlivcov, ktoré má byť stabilné predpokladá konsenzus v základných otázkach, týkajúcich sa usporiadania systému. V demokratickom politickom systéme sa javí konsenzus ako veľmi dôležitý, priam podstatný pre udržanie systému. Dôležitosť konsenzu v spoločnosti a štáte zdôrazňujú aj Schmitter a Karl (1993) a Fischer (2005). Konsenzus, hoci len na minimálnej úrovni musí byť v spoločnosti dosiahnutý, aby sme politické zriadenie mohli nazývať demokraciou. Konsenzus je výsledkom tendencií ľudí, ktorí si uvedomujú nevyhnutnosť existencie organizovaného života za prítomnosti čiastkových diferencií. Je jedným z prostriedkov na udržanie stability demokratického politického prostredia. Konsenzus vedie k vytváraniu spoločného dobra, spoločných záujmov, ktoré sú nadradené záujmom individuálnym, či už hovoríme o demokratických, alebo nedemokratických štátnych zariadeniach. Fischer (2005) hovorí o konsenze štrukturálnom a organizačnom. Za konkrétnu formu štrukturálneho konsenzu označuje spoločenský poriadok, ktorému sú jednotlivci podriadení. Konkrétnou formou organizačného konsenzu je podľa neho štát, ktorý drží v určitých hraniciach ľudí, aj ich činnosti. Celok, ktorý funguje na základe vlastných pravidiel.

Konsenzus v spoločnosti vedie k vytváraniu spoločného dobra, ktorému sú jednotlivci ochotní dobrovoľne podriaďiť svoje individuálne záujmy. Spoločné dobro determinujú rôzne faktory, medzi ktoré patrí kultúra, história, povaha národa a pod. V rámci každého spoločenstva, ktoré si stanoví spoločné práva a zároveň pravidlá, nech aj garantuje najvyššiu možnú slobodu jednotlivca, vždy bude jednotlivec podriadený celku. V takýchto zoskupeniach nemôže dôjsť k presadeniu individuálnej vôle nad spoločné dobro.

Fischer (2005) predpokladá, že vždy keď dôjde k modifikácii predstavy o spoločnom dobre, dôjde aj k zmene spoločenského usporiadania. Vysvetľuje zmenu v spoločenských poriadkoch a teda aj zmenu politických systémov cez zmeny individuálnych záujmov. Idea spoločného dobra vzniká, až keď sa viacerí členovia spoločnosti zhodnú na niečom spoločnom, čo každému členovi spoločnosti poskytne isté výhody pri dosahovaní vlastných záuj-

mov. Vychádzajúc z realistickej paradigmy, je možné usúdiť, človek je bytosť prirodzene egoistická. Preto štát a spoločenské zriadenia nevznikajú z idealistických pohnútok, aby sa pomohlo iným, ale aby každý prioritne uspokojil svoje potreby.

Fischer (2005) ďalej pokračuje, že tendenciou individuálnych záujmov je, že sa neustále modifikujú, inovujú sa aj na základe pokroku, alebo vzoru z iných spoločností. Pokiaľ nie sú príliš výrazné, k zmenám nedochádza. V prípade, ak už sú nové, alebo modifikované záujmy v spoločnosti prioritné, dochádza k rozpadu starého usporiadania a prirodzenou cestou sa spoločnosť inovuje, alebo sa jednoducho mení, aby bola v súlade s novými podmienkami a požiadavkami. Politické prostredie a organizácia spoločnosti je výsledkom napätia medzi partikularizmus jednotlivých vôľ a ich snahou vnútiť individuálne a skupinové záujmy aj ostatným členom spoločnosti a formálne ich pretransformovať na záujmy celospoločenské.

Pri tvorbe myšlienky celospoločenského dobra je nutné predpokladať vysokú mieru subjektivity vyplývajúcu z chápania vlády a štátu a ostatných nástrojov na organizovanie jednotlivcov ako súčet týchto jednotlivcov na rôznych pozíciách s rôznou intenzitou pôsobenia. Politické prostredie je výsledkom prostredia spoločenského. Organizované spoluzitie predpokladá pravidlá spojené so sankciami, teda sa zároveň predpokladá autorita, ktorá má moc na riadenie danej spoločnosti.

Demokracia často vyvoláva spory ohľadom jej základnej definície, kde je zvrchovanosť a suverenita štátu odvodzovaná od jeho občanov. Miller (2003) konštatuje, že autorita je skutočná, ak má zvrchovanosť na riadenie spoločnosti, použitie moci a tvorbu konečných rozhodnutí. Bez zvrchovanosti nemôžeme hovoriť o autorite a vládne. Efektívnosť zvrchovanosti moci sa prejavuje, ak je táto absolútna. Na základe druhu autority a chápania zvrchovanosti moci rozlišujeme rôzne formy vládnej moci. Hobbes a Bodin chápu zvrchovanosť absolútne, má byť v rukách jedného panovníka, alebo má byť koncentrovaná v jednom centre, má byť nedeliteľná. Často bol problém s chápaním demokratického štátu, aj cez prizmu zvrchovanosti, ako skutočne zvrchovaného, pretože je definovaný ako „vláda ľudu“, čo môže vytvoriť predstavu roztrieštenej suverenity medzi občanov štátu.

Fischer (2005) a Tocqueville (2012) odvodzujú suverenitu od občanov a zároveň ju ponechávajú v neroztrieštenom stave. Suverenita ľudu v chápaní Tocquevilla (2012) predstavuje možnosť občanov podieľať sa na diskusiách a následnom rozhodovaní o veciach, ktoré majú bezprostredný vplyv na ich každodenný život. Zvrchovanosť ľudu vidí ako základnú stavebnú jednotku demokracie. Jej predpokladom je všeobecné hlasovacie právo s využitím väčšinového pravidla voľby a prijímania rozhodnutí. Vyjadril dôležitosť participácie občanov na veciach verejných, čo neznamená roztrieštenosť suverenity medzi občanov štátu, pretože na otázky štátnych záujmov vo vnútri štátu a za hranicami štátu má suverenitu jedine štát. V podobnom duchu Fischer (2005) upozorňuje na to, že zvrchovanosť v akejkoľvek forme vlády musí byť práve na strane vládnucich, pretože inak by vláda, vládnutie nemalo opodstatnenie. Nastáva tu rozpor medzi základnými atribútmi na jednej strane vládnutia a na strane druhej formy vlády. Ako už bolo uvedené, z logiky a podstaty zvrchovanosti vyplýva

jej nedeliteľnosť. Fischer podáva vysvetlenie tohto rozporu. Podľa neho zvrchovanosť na strane spoločnosti je len potenciálna, predstavuje možnosť jednotlivcov slobodne rozhodnúť o predstaviteľoch vlády. Zároveň zvrchovanosť v pravom zmysle slova ostáva na strane vlády, ktorá v demokratickom politickom systéme by mala byť odzrkadlením všeobecného konsenzu a mala by smerovať k dosahovaniu všeobecného dobra, pre svoje budúce znovuzvolenie. Fisher (2005, str. 24) označuje demokraciu ako „vládu prenesenej autority, resp. zvrchovanosti.“ Napriek rozdielom v koncepciách o štáte a spoločnosti ostáva ponechaná myšlienka, že výhradnou autoritou a jediným suverénnym subjektom je štát, v demokratickom prostredí, za predpokladu existencie fungujúcej občianskej spoločnosti. Na základe tohto tvrdenia je suverenita štátu odvodená od jeho občanov. Občianska spoločnosť podľa Ramosa (2010) figuruje ako partner štátu a zároveň subjekt, ktorý chod štátu kontroluje. Vláda ľudu podľa Dworkina (1998) spočíva v participácii občanov na politickom dianí. Hovorí o partnerskom vzťahu medzi občanmi navzájom a občanmi a štátom. Partnerský vzťah predpokladá rovnosť občanov pred zákonom a rovnosť hlasov pri rozhodovaní. Ak sú tieto podmienky splnené, zodpovednosť za kolektívne rozhodnutia je zdieľaná všetkými občanmi, ktorí boli v procese rozhodovania zahrnutí. V tomto vzťahu je žiadaná aj zodpovednosť štátu voči svojim občanom, bez nej sa vytráca legitimita. Bez legitimacy je demokracia len pojmom. Olteanu (2012) v tejto súvislosti konštatuje, že najväčším nebezpečenstvom súčasných demokracií, sú nevhodné vlády, ktoré sú zodpovedné za stratu legitimacy v priebehu svojho vládnutia.

Úvahy o vládach, ako o nástrojoch organizácie spoločnosti, ktoré majú v rukách suverenitu a právo na výkon moci, vedú k nevyhnutnému rozlišovaniu medzi jednotlivými jej formami. Tie determinujú aj limity suverenity, výkonu moci a práva vlády.

Extrém vzniká v prípade, ak je vládcom jeden, alebo naopak, ak vládnu všetci. Na pomyselnéj úsečke medzi týmito extrémami sa nachádzajú zvyšné formy vlád. Všetky existujúce formy vlád sú bližšie alebo vzdialenejšie týmto krajným prípadom.

Extrémy v našom prípade je možné chápať ako ideálne typy, ku naplneniu ktorých nikdy nedôjde. Jeden človek nikdy nemôže vládnuť príliš veľkému spoločenskému celku. Aj v prípade, že by mal legitimitu vládnuť, fyzické predispozície by mu neumožnili zabezpečiť potreby jednotlivcov. V každej spoločnosti existuje veľké množstvo rozličných sfér, ktoré si vyžadujú aspoň minimálnu odbornosť. Človek nemá schopnosti, ktoré by mu umožnili zvládnuť organizáciu celej spoločnosti. Preto aj v mocenských a autoritatívnych systémoch, vládca má okolo seba skupinu organizovaných ľudí vykonávajúcich poradné, výkonné a iné funkcie spojené s riadením štátu.

Zároveň druhý ideálny typ vlády, ktorou je vláda všetkých, tiež nie je uskutočniteľná. Opäť tu zohrávajú svoju úlohu kapacitné, organizačné, individuálne a iné atribúty. V kontexte demokracie je kontroverzná aj jej podstata, ktorá uvádza „vládu ľudu“. S vylúčením špecifických skupín ľudí z procesu vládnutia sa počítalo vždy, aj v počiatkoch demokracie. Myšlienka ľudu, ako všetkých jedincov spoločenstva nebola nikdy zavedená do praxe. Počas vývoja ľudského spoluzitia a štátneho a vládneho usporiadania sa len menili

podmienky za ktorých k vylúčeniu dochádzalo, či už boli vylúčené ženy, deti, a pod.

Demokracia ako „vláda ľudu“, ako ideál, kde si ľud vládne sám, nikdy neexistovala. Sporné je chápanie samotného pojmu „ľud“. V počiatkoch demokracie boli za ľud v zmysle „vlády ľudu“ považovaní len slobodní muži. Toto vymedzenie nebolo postačujúce, pretože nedochádzalo k naplneniu podstaty demokracie z hľadiska spravodlivosti. Pri snahe vymedziť pojem ľud čo najspravodlivejšie sa brali do úvahy rôzne faktory, majetkové, sociálne, intelektuálne. Z hľadiska spravodlivosti akceptujeme vymedzenie tohto pojmu podľa G. Sartoriho, kde „ľud je väčšina s prihliadnutím na práva menšín“.(1993, str. 24) V tomto kontexte sa uplatňuje pluralita názorov, sloboda jednotlivcov. Je tu obsiahnutá myšlienka výmeny jednotlivcov, ktorí sú zahrnutí vo väčšine. Nedochádza tu k diskriminácii, súvisiacej s vylúčením niekoho. Každý má právo byť vo väčšine. Princíp väčšiny, ktorý charakterizuje demokraciu aj v súčasnosti, je kompromisom pri prijímaní rozhodnutí v nekonečnej pluralite názorov. V demokraticky usporiadanom systéme sa nepredpokladá jednomyseľnosť pri prijímaní rozhodnutí. Väčšinový princíp sprevádza demokraciu od jej vzniku, kde sa predpokladala priama demokracia až po súčasnosť, kde sa väčšinový princíp využíva v zastupiteľských demokraciách. Pojem ľud si vyžaduje pozornosť nielen v problematike inklúzie, ale aj v oblasti participácie na vládnutí, ktoré istou mierou determinujú podobu demokracie.

2. Vznik a vývoj demokracie

Demokracia je v západných krajinách dlhodobo vnímaná ako najlepší politický systém zo všetkých, aj napriek paradoxom, ktoré sú v jej podstate obsiahnuté (bližšie pozri Godin; Eriksson, Democratically relevant alternatives, 2009).

Definícia demokracie nie je explicitne vyjadrená. Možno ju identifikovať cez princípy- sloboda, spravodlivosť, dôležitosť ľudského života, napĺňanie potrieb, spoločenský konsenzus, suverenity ľudu. Ak sú princípy, ktoré označujeme ako demokratické v rámci štátu spĺňané hovoríme, že v štáte je fungujúci demokratický politický systém. Spornou otázkou je nie len definícia demokracie, ale aj časové a teritoriálne vymedzenie jej vzniku.

(Dahl, 2001) Vo všeobecnosti je za počiatok demokracie označovaná Aténska demokracia z 5.stor. p.n.l. Iný názor na časovo- priestorové vymedzenie vzniku demokracie uvádza vo svojej štúdií Uffe Jakobsen (2010), v ktorej tvrdí, že demokracia vznikala a vyvíjala sa nezávisle na rôznych miestach sveta, pred a po vzniku Aténskej demokracie. Ako príklad uvádza Nórsku demokraciu, ktorú odvodzuje od demokratickej tradície z čias Vikingov.

Neistota demokracie vyplýva aj z neistoty ohľadom jej definícií, v rámci ktorých nie sú ich autori jednotní ani pri definovaní miesta a času jej vzniku. Pri aplikácii demokracie sa vytvárajú rôzne modifikácie, podľa politických, sociálnych, ekonomických a iných determinantov v konkrétnych krajinách. Kreovanie demokracie dospelo do štádia, v ktorom sa

vytratila myšlienka pôvodnej antickej demokracie. Pozornosť sa postupne obracala od demokracie ako „vlády ľudu“ k definovaniu procedúr volebného aktu súvisiaceho so zastupiteľstvom. Z demokracie ako ideálneho zriadenia pre najlepší život človeka sa postupne stáva súbor pravidiel „ako voliť“. Slobodné voľby predstavujú buď základnú podmienku, alebo jedno z kritérií podľa ktorého je možné identifikovať politický systém ako demokratický u viacerých autorov (Dahl, 2001; Schumpeter, 2004; Huntington, 1990). Hollyer, Rosendorff a Vreeland (2011) vo svojej štúdií dokazujú vyššiu transparentnosť demokracie oproti iným režimom aj prostredníctvom demokratických volieb spojených so slobodou slova, pluralitou názorov a slobodným prístupom k informáciám. Veľká pozornosť je venovaná abstraktným procedúram a prepočítavaniu volebných hlasov, čo môže vyvolávať dojem, že je zanedbávaná pozornosť, ktorá by mala byť venovaná efektívite vládnutia. Treba konštatovať, že je potrebné zamyslieť sa nad návratom k myšlienkam všeobecného dobra spoločnosti, suverenity ľudu, vytvárania konsenzu.

3. Kooperatívny a kompetitívny model demokracie

R. Dahl (2001) uvádza, že približne v tom istom čase, keď sa v Aténach objavuje demokracia ako „vláda ľudu“ aj v Ríme sa objavuje forma vládnutia nazývaná „Res Publicus“ (vec verejná). Aj v Ríme boli k vládnutiu postupne pripúšťaní všetci, rovnako ako aj v Grécku, všetci muži.

Vláda ľudu sa v Aténach a v Ríme vyvíjala v odlišných modeloch. Li Shaomeng vo svojej štúdií (Cooperation, competition, and democracy, 2011) rozlišuje kooperatívny a kompetitívny model demokracie. Model spolupráce je založený na vládnutí väčšiny, ktorá robí rozhodnutia s prihliadnutím na dosiahnutie spoločného dobra. V tomto modeli sa predpokladá, že väčšina, väčší počet vládnucich lepšie reflektujú záujmy zvyšku spoločnosti, ako jeden človek. Demokracia je tu chápaná ako proces tvorby kolektívnych rozhodnutí. V priestore, kde sa uplatňuje pluralita, nenachádzame jeden spoločný názor, ale ak sa väčšina zhodne, tak sa rozhodnutie prijme. V druhom modeli sa tiež využíva väčšinový princíp, ale na splnomocnenie niekoho vládnuť, nie pri tvorbe politických rozhodnutí. Demokracia v zmysle kooperácie bola uplatňovaná v antickom Grécku. Demokracia ako spôsob prijímania politických rozhodnutí väčšinovým princípom. V Rímskej republike bola demokracia uplatňovaná ako slobodná súťaž pri obsadzovaní verejných funkcií. Filozofi ako Rousseau a Rawls preferovali kooperatívny model demokracie, zatiaľ čo Lock a Hayek kompetitívny model demokracie. Tendencie a tradícia demokracie z obdobia jej počiatkov sa odzrkadlila aj v ďalších obdobiach, kedy pozorujeme vznik liberálnych a rovnostárskych koncepcií demokracií.

Ďalším rozdielom medzi týmito modelmi, ktorý Li Shaomeng (2011) uvádza, je rozdielny prístup k chápaniu pravidiel aplikovaných v spoločnosti. V kooperatívnom modeli je

dôležité, aby všetky strany, ktoré majú záujem spolupracovať, dodržiavali ten istý súbor konkrétnych pravidiel, aby plnili ciele, aby súhlasili so spôsobmi a procedúrami spolupráce. V kompetitívnom modeli demokracie sú stanovené všeobecné pravidlá, ktoré majú strany nasledovať, ak sa chcú súfaže zúčastniť. Pri dodržiavaní všeobecných pravidiel si môžu vytvárať a meniť svoje stratégie a ciele. Pravidlá sú súčasťou oboch modelov, v kooperatívnom modeli sú však formulované v pozitívnom zmysle (ako odporúčania), v kompetitívnom modeli sú formulované v negatívnom zmysle (ako zákazy).

Rozdiel medzi týmito modelmi (Li Shaomeng, 2011) je viditeľný aj pri kreovaní spoločnosti. V rámci kompetitívneho modelu sa systém stará prioritne o zachovanie rovnováhy medzi pluralitou názorov a rovnováhu sily medzi jednotlivými členmi spoločnosti. Tak ako predstavitelia štátu, aj jednotliví občania sa musia správať podľa všeobecných pravidiel. Dodržiavanie pravidiel zabezpečí stabilitu spoločnosti. Model kooperácie je charakteristický aj pre spoločnosť, ktorú opísal grécky filozof Platón (2009). V Platónovej koncepcii je štát nadradený jednotlivcovi, všetky činnosti sú orientované na dosiahnutie fungujúceho štátneho zriadenia. U Platóna sa stretávame s tým, že štát je tu chápaný ako cieľ sám pre seba. Človek v tomto prípade žije pre štát, pre abstraktný pojem, nevyužíva štát pre uspokojenie vlastných potrieb. Pre dosiahnutie spravodlivosti pre štát, bola spoločnosť striktne hierarchizovaná. Platón vychádzal z myšlienky, že každý jednotlivec má schopnosti pre konkrétnu činnosť a mal by sa jej celý život venovať a zlepšovať sa v oblasti ktorej rozumie. Filozofi mali vládnuť, strážcovia strážiť a výrobcovia mali zásobovať ostatné obyvateľstvo. Platón odcudzoval demokraciu, pretože neveril, že všetci ľudia majú rovnaké vlastnosti k tomu, aby prijímali efektívne rozhodnutia. Kládol dôraz na efektívne výsledky vládnutia. Hierarchizácia spoločnosti a výber najmúdrejších je istou formou ritualizácie. Rozdelenie spoločnosti slúži ako nástroj k napĺňaniu vytýčeného cieľa, ktorým je vytváranie harmonickej a stabilnej sociálnej spolupráce. Zatiaľ čo v kooperatívnom modeli je vytýčený konkrétny cieľ a zároveň aj nástroj na jeho dosiahnutie, kompetitívny model má vytýčený všeobecný cieľ a zároveň aj všeobecné nástroje, napr. hľadanie spôsobov na zachovanie sociálnej rovnováhy, udržanie sociálnych konfliktov pod kontrolou, aby nedošlo k zrúteniu celého sociálneho systému.

V demokracii vládnu tí, ktorí zvíťazia vo voľbách. V Platónovom štáte musel mať vládca predpokladali k vládnutiu a zároveň musel absolvovať rôzne cvičenia, ktoré zdokonaľovali jeho duševnú aj fyzickú stránku. Platón nazeral na čistú demokraciu s nedôverou, predpokladal jej nestabilitu plynúcu z práva všetkých vládnuť.

Podľa R. Dahla (1995) sa v Antickom Grécku, v polis preferovala priama demokracia, kde sa predpokladala účasť všetkých občanov na vláde. Človek tu bol chápaný nielen ako bytosť spoločenská, ale aj politická. Predpokladalo sa, že všetci občania majú v sebe obsiahnuté občianske cnosti a konajú v súlade s myšlienkou dobra pre štát. Mestské grécke štáty boli kapacitne dostatočne malé nato, aby tam bola idea priamej demokracie uskutočniteľná. S rozvojom národných štátov v 18. a 19. stor., so zvyšovaním kvantity obyvateľstva bolo nevyhnutné hľadať alternatívu k priamej demokracii. Možnosťou v tomto smere bola koncepcia zastupiteľskej demokracie a rozdelenia štátnej moci, nachádzajúca svoje korene

v republikánskej tradícii pochádzajúcej z Ríma. Rozdelenie štátnej moci bolo determinované zmiešanou vládou, v rámci ktorej mali byť obsiahnuté prvky z vlády aristokratickej, monarchickej a demokratickej. Myšlienku rozdelenia štátnej moci rozpracoval Montesquieu, štátnu moc rozdelil na legislatívnu, výkonnú a súdnu. Počiatky zastupiteľstva sú v Anglicku a vo Švédsku, kde sa zvolávali zhromaždenia na prerokovanie rôznych problémov súvisiacich s chodom štátu, boli tu zastúpené vyššie aj nižšie vrstvy spoločnosti. Požiadavka zastupiteľstva bola v tomto období nevyhnutná s prihliadnutím na rozširovanie sa území štátov, rovnako aj s nárastom obyvateľstva.

V Aténskej demokracii a Rímskej republike sa predpokladali cnosti občanov. Osobný prospech plynul občanovi konajúcemu v súlade so štátom, v podobe spokojného života v stabilnej spoločnosti. Blahobyť jednotlivca nebol nadradený nad všeobecné dobro, ale vyplýval z neho.

Počas obdobia stredoveku bola hierarchizácia spoločnosti a nerovnosť z toho plynúca vysvetľovaná prostredníctvom náboženských dogiem.

Demokratické rozpravy sa dostali znovu do popredia v súvislosti s oslobodzovaním sa od týchto dogiem. Začali sa riešiť otázky prirodzených práv človeka a jeho vzťahu k spoločnosti a štátu. Úvahy o demokracii boli rozšírené z oblasti politickej, tiež do oblasti sociálnej a ekonomickej. Konceptie spoločenskej zmluvy predpokladali prirodzené práva človeka za determinant kreovania politického systému. Stredoveká rovnosť pred bohom sa menila na rovnosť človeka voči človeku a rovnosť pre zákonom. Jedinou a výhradnou autoritou sa stal štát.

4. Liberálna a egalitarionistická koncepcia demokracie

V priebehu 18. storočia došlo k zmenám v oblasti spoločenskej aj politickej. Proces industrializácie, vývoj spoločnosti, ale aj nové poznatky vo vede a technike predurčovali aj spoločensko-politické zmeny. Občania chceli byť súčasťou týchto procesov. Vo všeobecnosti možno konštatovať, že vývoj spoločnosti je ľahší v slobodnom prostredí, kde sa vytvára priestor na osobný, ale aj kolektívny rozvoj. Dôležitým medzníkom boli anglická a francúzska revolúcia, ktoré zohrali v Európe významnú úlohu v spoločensko-politickej oblasti. Od tohto obdobia sa rozvíjajú dva typy demokracie: liberálna a rovnostárska.

Kľúčovú úlohu pri uvažovaní o demokratickom politickom zriadení zohráva človek, jednotlivec bez ohľadu na typ demokracie. Diferencie medzi liberálnou a rovnostárskou koncepciou demokracie je možné nájsť vo vzťahu medzi jednotlivcom a štátom.

Teoretické základy liberálneho smeru demokracie sa nachádzajú predovšetkým v diele Locka (1689) a liberalizmus je cítiť aj v politickej koncepcii u Hobbsa (1651). Napriek tomu, že Hobbes preferoval absolutistické zriadenie, jeho liberálny postoj je viditeľný v chápaní jednotlivca a jeho intelektuálnej (sloboda myslenia) a morálnej (každý má svoje

práva) autonómie. Apperley vo svojej štúdií *Hobbes on democracy* (1999) konštatuje, že Hobbes odmieta demokraciu, je zástancom absolutistickej formy vlády. Demokraciu považuje za nestabilný politický systém. Ako príčinu nestability vidí v tom, že demokracia formálne podporuje každého, aby sa prejavil ako individuálna bytosť, ale nedistribuuje zdroje nevyhnutné pre túto rovnosť. Hobbes okrem toho vidí problém stability demokracie v tom, že suverenita a moc je odvodená od ľudí. Nie je tu konkrétna osoba, ktorá by určovala pravidlá a organizáciu celku. Hobbes predpokladá, že slabosť demokracie je v modeli, ktorý predpokladá prednosť častí pred celkom a teda, že sila, moc a suverenita je roztrieštená medzi jednotlivcov. V jeho koncepcii je na prvom mieste povinnosť občanov voči svojmu panovníkovi.

Podľa Fischera (2005) liberálnu koncepciu demokraciu rozvinul J. Lock. Suverenita štátu je v jeho koncepcii odvodená od občanov, ktorí opúšťajú prirodzený stav z dôvodu ochrany jednotlivca a jeho majetku. Moc má byť štátom uplatňovaná v prípade ochrany jednotlivca, jeho práv a jeho majetku a nie proti jednotlivcovi. Smerovanie štátu a stanovenie spoločného dobra určujú ľudia využitím pravidla väčšiny. Občan koná na základe svedomia a vedomia, dobrovoľne. Predpokladá sa, že rozum každého človeka ho bude držať v istých limitoch, aby nezasahoval do slobody iného človeka. Sloboda jednotlivca má v liberálnej koncepcii demokracie popredné miesto. V liberálnej demokracii sa uplatňuje súťaživý model demokracie. Spoločnosť a štát majú slúžiť ako prostriedok pre jednotlivca na dosahovanie jeho cieľov a záujmov, nemajú mu brániť v jeho osobnom rozvoji. Spravodlivosť pre občana vyplýva zo slobody, ktorá mu poskytuje možnosti realizovať sa. Zákon neslúži ako obmedzenie, ale práve naopak, ako prostriedok na dosiahnutie individuálneho prospechu bez poškodenia iného rovnako chápaného jednotlivca. Zákon má opodstatnenie len do chvíle, pokiaľ slúži ako prostriedok individuálneho rozvoja.

Popri liberálnom smere sa vyvíjal aj rovnostársky smer demokracie, ktorý má svoje korene v koncepcii J.J. Rousseaua. Hlavnú úlohu v tejto koncepcii zohráva štát a politika, ktorým sú jednotlivci podriadení. V rovnostárskej koncepcii sa prejavuje kooperatívny model demokracie. Zatiaľ čo v liberalizme sú stanovené pravidlá a ďalej je ponechaný priestor na sebarealizáciu sa jednotlivca, Fischer (2005) vo svojich úvahách o rovnostárskej koncepcii politického zriadenia konštatuje, že rovnostárska koncepcia predpokladá vopred stanovený cieľ. V štáte sa vytvára administratívny aparát, ktorý je vyjadrením vôle väčšiny a je obrazom každého jednotlivca. Vzhľadom nato, že nie je technicky možné, aby sa všetci zúčastnili vlády a jednohlasne vyjadrili súhlas, túto úlohu na seba preberá vznikajúca štátna byrokracia. Existencia politických subjektov je nevyhnutná, každá politická strana je predstaviteľkou vôle svojich participantov a podporovateľov. Politické strany vznikajú ako reprezentantky všeobecnej vôle vo veľkých moderných štátoch. Prejavuje sa tu princíp kolektivismu. Aj v tomto prípade sa preferuje sloboda, ako základná hodnota ľudského života. Rozdiel je v tom, že tu sa sloboda dosahuje uskutočňovaním kolektívneho cieľa, vytváraného v súlade so všeobecnou vôľou. Táto všeobecná vôľa je objektívna a podľa Talmota (1998) sa nachádza nad individuálnymi vôľami. Ľudia ju nevytvárajú, nie je súčtom individuálnych cieľov a záujmov, ale nachádzajú ju ako samostatne existujúcu entitu. Práve tejto vôli sa majú

všetci podriaďiť, v tejto podriadenosti je vyjadrená sloboda a šťastie jednotlivca. Podriadenosť všeobecnej vôle sa vyžaduje z dôvodu predpokladu, že človek je iracionálna bytosť a bez kolektívu a spoločného cieľa, ktorý je nad jednotlivcom by nebol ani slobodný. V rovnostárskej koncepcii demokracie sa vyžaduje participácia každého jednotlivca na politických záležitostiach za predpokladu jednomyseľného prijímania rozhodnutí. Zvrchovanosť a suverenita je odvodená od ľudu.

Myšlienka demokracie je v tomto prípade vyjadrená cez princípy slobody a moci odvodené od ľudu. Ľudia sa dobrovoľne rozhodli opustiť prirodzený stav a vzdať sa časti svojej suverenity. Rozvoj tohto druhu myslenia viedol v nasledujúcich obdobiach k tvorbe utópií o beztriednej spoločnosti a rovnosti ako rovnakosti, čo už nemalo s demokraciou nič spoločné, pretože sa siahlo na základné práva človeka a jeho slobody.

V liberálnom prostredí, je chápaná sloboda ako sloboda individua. Vychádzajúc z modelu súťaže, sa tu rovnako vyžaduje väčšinové prijatie tých, ktorí budú rozhodovať. Nie je tu striktné daný skupinový, všeobecný cieľ ku ktorému sa má dospieť. Rovnosť je definovaná ako rovnosť príležitostí a nerovnosť výsledkov. Limity existujú v oblasti slobody, ktorej hranice sú tvorené slobodou iného človeka. Demokracia v tomto prípade ponecháva rozhodovanie jednotlivca na jeho uvážení. Demokracia slúži ako prostriedok, ktorý jednotlivec využíva na dosahovanie individuálneho prospechu. Liberalizmus sa z politickej oblasti pretransformoval do oblasti ekonomickej. Liberálne demokracie sú spojené s kapitalistickým hospodárstvom. Maximálne možnosti myslenia a činnosti vytvárajú prostredie neobmedzených možností výroby, predaja.

Liberálna aj rovnostárska koncepcia majú svoje výhody aj nevýhody. Závisí od povahy jednotlivca, povahy a histórie národa a štátu, aká forma demokracie je vhodná pre aplikáciu. Pri uplatňovaní čistej formy liberalizmu je nebezpečenstvo polarizácia spoločnosti na extrémne bohatých a extrémne chudobných, pričom silná stredná vrstva je základom stability spoločnosti a štátu. Negatívum uplatňovania rovnostárskej tradície je zovšeobecňovanie potrieb občanov.

Tradícia liberálnej a rovnostárskej koncepcie demokracie má svoj odraz aj v súčasnosti. Kreovanie demokracií v štátoch Európy je diferencované s ohľadom na typ koncepcie, ktorá tvorí ich politickú tradíciu. Rovnako aj usporiadanie štátnych inštitúcií a celého štátneho aparátu je odrazom týchto koncepcií. Štáty, ktoré vychádzajú z liberálnej tradície (napr. USA), sú charakteristické väčšinovým volebným systémom, malým počtom politických strán. Reprezentanti všeobecnej vôle sú jednotliví občania, ktorí ju nenachádzajú, ale ju vytvárajú vlastným konaním. Politický systém je charakteristický vysokým stupňom decentralizácie moci. Na najnižších stupňoch spoločenského života si ľudia volia svojho zástupcu, ktorý je poverený rozhodovaním o partikulárnych problémoch. Zvolený zástupca je zodpovedný svojim voličom, nemôže sa skrývať za činnosť politickej strany. Popríklad občania najmenšej územno - správne jednotky, obce, prijímajú väčšinovým pravidlom rozhodnutie o veciach, ktoré sa ich bezprostredne dotýkajú na verejných zhromaždeniach. Tocqueville (2012) pri analýze Americkej demokracie dospel k záveru, že v rámci politického

systemu, ktorý bol kreovaný „z dola“, občania riešia svoje problémy samy. V krajnom prípade, kedy už občania nie sú schopní riešiť problémy, obracajú svoju pozornosť na štát. Poukázal na príklad demokracie, ktorá vychádzala z „vlády ľudu“, v tomto prípade nezverovala vláda kompetencie občanov, ale smerovanie bolo opačné.

Demokratické krajiny vychádzajúce z rovnostárskej tradície sú väčšinou krajiny, ktoré majú totalitnú, autoritatívnu minulosť. Krajiny, ktoré vynaložili veľké úsilie v záujme dosiahnutia rovnosti, slobody, spravodlivosti pre všetkých občanov. Tento proces má svoje počiatky vo Veľkej francúzskej revolúcii. V týchto krajinách (postkomunistické krajiny východnej a strednej Európy) pozorujeme byrokratický aparát. Vo voľbách sa uplatňuje princíp väčšiny za použitia pomerného volebného systému. Ten predznamenáva existenciu veľkého množstva politických strán. Každá strana vystupuje ako reprezentantka všeobecnej vôle. Väčšinovým princípom sú stanovené pravidlá. Strana je vyjadrením spoločného cieľa. Zloženie parlamentu po voľbách vnímame ako obraz spoločnosti. Zodpovednosť za vládu sa v tomto systéme vyvodzuje veľmi zložito, pretože strana je abstraktný pojem nadradený nad jednotlivca. Pri problematike vyvodzovania zodpovednosti vnímame, že v krajinách, kde sú strany predstaviteľkami politickej moci, je člen strany zodpovedný priamo svojej strane. Pre člena strany nevyplýva zodpovednosť smerom k občanovi. Voliči vo voľbách neposudzujú konanie jednotlivca, ale strany ako celku. Z centra napríklad politickej strany sa riešia problémy rôznych oblastí spoločenského života. „Vláda ľudu“ je obmedzená na volebný akt.

Miller (2003) uvádza, že sloboda jednotlivca je v rovnostárskych koncepciách vyjadrená v zmysle „negatívnej“ slobody². Jednotlivec je slobodný do tej miery pokiaľ rešpektuje zákon, s ktorým vyjadril svoju podporu. Pokiaľ koná mimo tohto zákona, štátna moc má oprávnenie donútiť ho k poslušnosti, priviesť ho na správnu cestu, cestu slobody. V liberalizme sa uplatňuje „pozitívna“ sloboda, ktorá ponecháva rozhodovanie o konaní na uvážení jednotlivca. Limitujúcim faktorom je rovnaká miera slobody iného človeka. Ľudia sú slobodní ak vykonávajú činnosti a slobodne nakladajú s výsledkami svojej práce, naopak sú neslobodní ak sú nútení pracovať pre iného človeka a sú na ňom závislí.

Podobnú myšlienkovú konštrukciu, ako existencia extrémnych foriem vlád na pomyselnéj úsečke, je možné vytvoriť aj v prípade modelov demokracie. Demokraciu rozoznávame na základe aplikácií princípov, ktoré sú považované za jej podstatu, princípy akými sú rovnosť, sloboda... Podľa toho, ako sú tieto princípy aplikované sa vytvárajú rôzne formy demokracie. Liberálna koncepcia demokracie pracuje s politickou rovnosťou. Rovnostárska demokracia pracuje s ekonomickou a sociálnou rovnosťou. V kontexte slobody a rovnosti ponúka Kurki vo svojej štúdií *Democracy and conceptual contestability: Reconsidering conceptions of democracy in democracy promotion* (2010) nasledovnú klasifikáciu modelov demokracie: 1. Liberálno-reprezentačný model- dôraz je kladený na individuálne práva a slobody. 2. Marxisticko – socialistický delegatívny model – jeho vznik vyplýva zo snahy vyrovnávať sociálne a ekonomické nerovnosti v spoločnosti. 3. Sociálno – demokratický mo-

² Vymedzenie negatívnej a pozitívnej slobody nachádzame v práci BERLINA, I.: *Dvoji pojety svobody*. (Kis, 1997)

del – tvorí kompromis medzi predchádzajúcimi dvoma modelmi. Obsahuje v sebe liberálne princípy, zároveň kladie dôraz na sociálnu solidaritu a tvorbu inštitúcií, ktorých úlohou je kontrolovať ekonomické procesy. Kurki vo svojej práci spomína aj ďalších autorov, ktorí pomenovali rôzne modely demokracie (pozri napríklad Pateman, 1970- model participačnej demokracie; Laclau and Mouffe, 1985- model radikálnej demokracie; Bohman and Rehg, 1997; Warren, 2008- Model deliberatívnej demokracie; Patomäki and Teivainen, 2004 – kozmopolitný model demokracie).

Smootha (2002) rozoznáva dva typy liberálnej demokracie, ktoré existovali v období demokratických národných štátov. V prvom prípade ide o individuálnu liberálnu demokraciu, ktorá sa vyznačuje rovnosťou v individuálnych právach, slobodným súťaživým prostredím, štátom garantovanou občianskou rovnosťou a politickými právami prislúchajúcimi každému občanovi. Jednotlivci v takomto prípade zdieľajú spoločné občianstvo, ale nie spoločnú vôľu, ktorá by smerovala k všeobecnému dobru. V druhom prípade ide o republikánsko- liberálnu demokraciu, ktorá je nositeľom liberálnych princípov, ale zároveň spája jednotlivcov, prostredníctvom trhu práce, vzdelávania, médií, prostredníctvom garancie slobody pohybu a zhromažďovania. Občania už nezdieľajú len spoločné občianstvo, ale aj pocit príslušnosti k skupine, majú vytvorený spoločný typ identity, ich každodenné činnosti sú vzájomne prepojené. Kladie sa veľký dôraz na asimiláciu jednotlivcov do komunity, nepriznávajú sa zvláštne práva občanom s cítením (kultúrnym, národným, náboženským...)odlišným od väčšinového, naopak predpokladá sa ich prispôsobovanie. Modely demokracie s danými charakteristikami boli aplikované v národných štátoch 18.- 19.storočia. S postupným zánikom národných štátov a koncentráciou rôznych kultúrnych, národnostných, etnických a názorových skupín v rámci jedného štátu bolo potrebné riešiť otázky ich zahrnutia ako rovnoprávných občanov. Smootha (2002) definuje ďalšie typy demokracie: multikultúrnu, konsociačnú a etnickú demokraciu. V rámci týchto modelov si odlišné skupiny riešia svoje problémy buď autonómne, alebo sú podriadené väčšine s tým, že majú garantované kolektívne práva (podliehajú rozhodnutiam väčšiny, ale majú právo na odpor).

Usporiadanie spoločností súčasných demokratických štátov je buď viac homogénne, alebo viac heterogénne, s ohľadom na prebiehajúcu integráciu štátov v rôznych oblastiach. Lijphart (1999) s ohľadom na zloženie spoločnosti (homogénna, segmentovaná) a na dosiahnutie spoločného dobra (súťaživé správanie, kooperácia) rozlišuje demokraciu konsociačnú a (majoritnú) súťaživú. Konsociačná demokracia je vhodným modelom pre štáty so segmentovanou spoločnosťou. Je pre ňu vhodný pomerný volebný systém a veľké koalície. Konsociačná demokracia je charakteristická kooperáciou medzi jednotlivými časťami segmentovanej spoločnosti. (O'Flynn, 2010) Kooperácia v koalícii predpokladá výskyt prvkov deliberatívnej demokracie. Komunikáciou, diskusiou sa dospieva k objaveniu spoločného dobra. Činnosť politických predstaviteľov je zameraná na hľadanie spoločného dobra, snahou je rešpektovať v čo najvyššej možnej miere verejný záujem, nielen záujem jednej časti spoločnosti. Nevýhodu konsociačnej demokracie v komparácii s majoritnou demokraciou vidí Andeweg (2000) v pomalom prijímaní politických rozhodnutí, vyplývajúcich z veľkých koalícií. Pre homogén-

ne spoločnosti aplikuje Lijphart (1999) majoritný model demokracie so súťaživým správaním sa aktérov. Schumpeter (2004) bez ohľadu na zloženie spoločnosti chápe komplexne demokraciu ako politickú súťaž. Demokracia je v jeho ponímaní metódou prijímania rozhodnutí. Participácia občanov je žiadaná len pri potvrdení, alebo odmietnutí politických lídrov. Všeobecné dobro je produktom vládnutia, nie jeho cieľom.

Demokracia je politický systém, ktorý sa vyznačuje svojimi princípmi. Často krát dochádza, aj v minulosti dochádzalo k označeniu rôznych štátov ako demokratických v prípade, že spĺňali aspoň jeden z princípov demokracie. Príklad vytýčenia vzťahu medzi Čínskym konfucianizmom a liberálnou demokraciou môžeme vidieť u autora Baogang He (bližšie pozri Baogang He, Four models of the relationship between confucianism and democracy, 2010), ktorý ponúka niektoré spoločné znaky týchto systémov. V súčasnosti sa uvažuje o rozširovaní demokracie aj do krajín Blízkeho východu (bližšie pozri Abdallah Al-Jarrah; Cedric Cullingford, The concept of democracy: Muslim views, 2007; Pelin Ayan Musil, Turkish democracy as a model for the middle east?, 2011; Azizah Y.; al-Hibri, Islamic constitutionalism and the concept of democracy, 1992) a do krajín Latinskej Ameriky (Laurence Whitehead, Alternative models of democracy in Latin America, 2010; Javier Couso, Models of democracy and models of constitutionalism: The case of Chile's constitutional court, 1970- 2010, 2011). Títo autori skúmali podobnosť hodnôt vlastnej kultúry, náboženstva, historické dedičstvo vlastnej krajiny s hodnotami demokracie. Aj v týchto prípadoch sa ukazuje, že demokratický politický systém nie je uplatniteľný v každej krajine sveta. V moslimských krajinách, kde je náboženstvo späté s politikou je zavádzanie demokratických princípov zložitá, pretože prioritné tu sú náboženské hodnoty, ktoré sú v niektorých prípadoch protikladné s hodnotami a princípmi demokracie. V prípade, ak sa predsa aj v týchto krajinách zavedie demokracia, vzniká veľká škála rôznych druhov demokracií prispôbených danej krajine, ide napríklad o radikálnu demokraciu, multietnickú demokraciu, riadenú demokraciu a pod.

Demokraciu a jej princípy je potrebné chápať komplexne. V prípade demokracie hovoríme o politickom systéme, ktorý má svoje korene v antickom Grécku a ktorý odráža históriu európskych štátov. Tento politický systém je vystavaný hlavne pre potreby Európy. Opiera sa o jej históriu, nie je v protiklade s kresťanským vierovyznaním.

Záver

Súčasná demokracia sú poznačené tradíciou liberálnych a rovnostárskych koncepcií demokracií, zároveň kreovanie dnešnej politiky stále viac podlieha fenoménu globalizácie. V dnešnom globalizovanom svete sa už prioritne nerieši otázka, kto bude vládnuť v konkrétnej krajine. Demokratický rituál formálne prebehne, ale reálne rozhodovanie je posunuté na úroveň nadnárodných ekonomických a politických inštitúcií. (Bližšie pozri Gbú-

rová, K problematike deformít v súčasnej demokracii (slovenský príklad), 2012)

Počas dlhého vývoja spoločenského systému sa riešila otázka najvhodnejšieho usporiadania z hľadiska spravodlivosti voči jednotlivcovi. Počiatky Antickej a Rímskej demokracie sa vyznačujú myšlienkou „vlády ľudu“, v zmysle priamej demokracie. Primárna bola myšlienka o povahe jednotlivca ako dobrého a cnostného človeka, ktorý usmerňuje svoje konanie podľa potrieb štátu. Pohľadom do histórie zisťujeme, že vláda ľudu, ako všetkých občanov nebola v praxi nikdy uskutočnená. K vylúčeniu niekoho, viacerých dochádzalo vždy, podmienky vylučovania boli diferencované. V súčasných demokraciách dochádza k vylučovaniu občanov z procesu vládnutia na základe kritérií, ktoré nemajú trvalý charakter. Ten, kto je vylúčený dnes, v budúcnosti bude zahrnutý do procesu vládnutia (Sartori, 1993).

V antickej dobe sa demokracia aplikovala na oblasť politickú. Akákoľvek forma vlády v tomto období mala riešiť usporiadanie štátu a spoločnosti. Hlavnú úlohu tu mala otázka „kto má vládnuť“. Prihliadalo sa na efektívnosť vládnutia. V texte je spomenutá Platónova koncepcia vlády filozofov. V rámci tejto koncepcie sa prihliadalo na čo najefektívnejšie riadenie štátu, prostredníctvom vzdelaných ľudí. Koncepcia predpokladala, že vzdelaný človek je zároveň aj cnostný a mravný. V Platónovom štáte (2009) mali byť vládcovia nemajetní, výkon vládnutia mal byť pre nich pocta a životné poslanie. Mali vládnuť, pretože mali vlastnosti vhodné vládcov.

Štúdia pri riešení modelov demokracie zachádzajú až do obdobia počiatkov demokracie z dôvodu, že už vtedy sú viditeľné diferencie týkajúce sa dosahovania konsenzu, všeobecného dobra, využívania väčšinového pravidla.

Demokracia v 18. – 19. stor. sa transformuje aj do oblasti ekonomickej a sociálnej. V tomto období vznikajú koncepcie usporiadania štátu s ohľadom na vzťah jednotlivca k štátu, s prihliadnutím na slobodu, práva jednotlivcov, na spravodlivosť a rovnosť. Z týchto koncepcií čerpali inšpiráciu štáty, ktoré prijímali demokratickú formu vlády. Štúdia poskytuje sumarizáciu východiskových koncepcií demokracie s ohľadom na relevantné pojmy- konsenzus, dobro, autorita vláda a s prihliadnutím na zloženie spoločnosti. Spomenuté kategórie sú kľúčové pri aplikácii konkrétnych modelov demokracie. Množstvo modelov, ktoré štúdia poskytuje je dôkazom flexibilitnosti demokracie s ohľadom na zachovanie princípov spravodlivosti.

Literatúra:

1. AL. JARRAH, A.; CULLINGFORD, C. (2007): *The Concept of Democracy: Muslim Views*. Politics, Vol.27, No.1, pp:16-23
2. ANDEWEG, B. R. (2000): *Consociational Democracy*. Annual Review of Political Science, Vol.3, pp:509-536

3. APPERLEY, A. (1999): *Hobbes On Democracy*. Politics, Vol.19, No.3, pp:165-171
4. AZIZAH, Y. AL- HIBRI (1992): *Islamic Constitutionalism and the Concept of Democracy*. Case Western Reserve Journal of International Law, Vol.24, No.1, pp:1-27
5. BOHMAN, J.; REHG, W. (1997): *Deliberative Democracy: Essays on Reason and Politics*. London: MIT Press.
6. COUSO, J. (2011): *Models of Democracy and Models of Constitutionalism: The Case of Chile's Constitutional Court, 1970- 2010*. Texas Law Review, Vol.89, No.7, pp:1517-1536
7. DAHL, R. (1995): *Demokracie a její kritici*. Praha: Victoria Publishing.
8. DAHL, R. (2001): *O demokracii*. Praha: Portál.
9. DWORKIN, R. (1998): *The Partnership Conception of Democracy*. California Law Review, Vol.86, No.3, pp:453- 458
10. FISSCHER, J.L. (2005): *Krise demokracie*. Praha: Karolinum.
11. GBÚROVÁ, M. (2012): *K problematike deformít v súčasnej demokracii (slovenský príklad)*. DOBIAŠ, D.; EŠTOK, G.; ONUFRÁK, A.; BZDILOVÁ, R.: Sloboda – rovnosť – poriadok. Kam kráčaš demokracia. Košice: UPJŠ, ss:7-23
12. GOODIN, E.R.; ERIKSSON, L. (2009): *Democratically Relevant Alternatives*. Analysis. Vol.69, No.1, pp:9-17
13. HE, B. (2010): *Four models of the relationship between confucianism and democracy*. Journal of Chinese Philosophy, Vol.37, No.1, pp:18-3
14. HOBBS, T. (2010): *Leviathan*. Praha: Oikoymenh.
15. HOLLYER, R.J.; ROSENDORFF, P.B.; VREELAND, R.J. (2011): *Democracy and Transparency*. The Journal of Politics, Vol.73, No.4, pp:1191-1205
16. HUNTINGTON, S. (1990): *The third wave: democratization in the late twentieth century*. Norman: University of Oklahoma Press.
17. JAKOBSEN, U. (2010): *Inventions and developments of democracy: the approach of conceptual history*. European Political Science, Vol.9, No.3, pp:316-327
18. KELLER, J. (2005): *Úvod do sociológie*. Praha: SLON.
19. KIS, J. (1997): *Současná politická filozofie*. Praha: Oikoymenh.
20. KURKI, M. (2010): *Democracy and Conceptual Contestability: Reconsidering Conceptions of Democracy in Democracy Promotion*. International Studies Review, Vol.12, No.3, pp:362-386
21. LACLAU, E.; MOFFE, CH. (1985): *Hegemony and Socialist Strategy*. London: Verso.
22. LIJPHART, A. (1999): *Patterns of democracy. Government Forms and Performance in Thirty – Six Countries*. New Haven: Yale University Press.
23. LOCK, J. (1965): *Dvě pojednání o vládě*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd.
24. MILLER, D. (2003): *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*. Brno: Barrister & Principal.

25. MUSIL, A.P. (2011): *Turkish Democracy as a Model for the Middle East?* The New Presence. No.2, pp:12-19
26. O'FLYNN, I. (2010): *Deliberative Democracy, the Public Interest and the Consociational Model*. Political Studies, Vol.58, No.3, pp:572-589
27. OLTEANU, C. (2012): *History, present and perspectives in democracy*. Contemporary Readings in Law and Social Justice, Vol.4, No.1, pp:519-526
28. PATEMAN, C. (1970): *Participation and Democratic Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
29. PATOMÄKI, H.; TEIVAINEN, T. (2004): *Possible World: Democratic Transformation of Global Institutions*. London: Zed Books.
30. PLATÓN (2009): *Štát*. Bratislava: Kalligram.
31. RAMOSE, B.M. (2010): *The Death of Democracy and the Resurrection of Timocracy*. Journal of Moral Education, Vol.39, No.3, pp:291-303
32. SARTORI, G. (1993): *Teória demokracie*. Bratislava: Archa.
33. SHAOMENG, L. (2011): *Cooperation, Competition, and Democracy*. Frontiers of Philosophy in China, Vol.6, No.2, pp:273-283
34. SCHMITTER, P. C.; KARL, T. L. (1993): *What Democracy Is... and Is Not*. The Global Resurgence of Democracy. London: Johns Hopkins University Press.
35. SCHUMPETER, J. (2004): *Kapitalizmus, socializmus a demokracie*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
36. SMOOHA, S. (2002): *Types of democracy and modes of conflict management in ethnically divided societies*. Nations and Nationalism, Vol.8, No.4, pp:423-431
37. TALMOT, J.L. (1998): *O původu totalitní demokracie. Politická teorie za Francouzské revoluce a po ní*. Praha: Sociologické nakladatelství.
38. TOCQUEVILLE, D.A. (2012): *Demokracie v Americe*. Praha: LEDA.
39. WARREN, M. (2008): *Designing Deliberative Democracy: The British Columbia Citizens' Assembly*. Cambridge: CUP.
40. WHITEHEAD, L. (2010): *Alternative Models of Democracy in Latin America*. Brown Journal of World Affairs, Vol.17, No.1, pp:75-87